

ЗЕМЕЛЬНОЕ, АГРАРНОЕ, ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

УДК 349.6

ЗАКОНОДАВЧІ ПІДХОДИ ДО ЛЕГАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВУГЛЕВОДНІ»

Анастасія ДІДЕНКО,
аспірантка кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено аналіз чинного законодавства України щодо дослідження терміна «вуглеводні» та було встановлено, що в законодавстві нашої держави відсутнє легальне визначення досліджуваного поняття. На підставі цього автором було сформульовано власне визначення поняття «вуглеводні».

Ключові слова: вуглеводні, нафта, газ, вуглеводнева сировина.

LEGISLATIVE APPROACHES TO A LEGAL DEFINITION OF THE TERM “HYDROCARBONS”

Anastasiia DIDENKO,
Postgraduate Student at the Department of Environmental Law
of Yaroslav Mudryi National Law University

SUMMARY

The article analyzes the current legislation of Ukraine regarding the study of the term “hydrocarbons” and it was established that the legal definition of the researched term does not exist in Ukrainian legislation. On the basis of that, the author formulated her own definition of the term “hydrocarbons”.

Key words: hydrocarbons, oil, gas, hydrocarbon raw materials.

Постановка проблеми. Вуглеводні є одним із найважливіших складників паливно-енергетичного комплексу України. Його ефективний розвиток дає змогу Україні відігравати значну роль транзитної держави між країнами-постачальниками та країнами-споживачами вуглеводнів.

В юридичній науці та на практиці проблеми легального визначення тих чи інших понять і відносин є пріоритетними, тому що дають змогу весь спектр правовідносин звести до строгого визначення та закріплення в законі (нормативному акті) поняття. На жаль, множинність і неоднозначність, а іноді і суперечливість дефініцій заважає його ефективності.

Натепер одночасно є такі поняття, як «вуглеводні», окремо «нафта», окремо «вуглеводнева сировина», традиційні та нетрадиційні вуглеводні. При цьому відсутній єдиний понятійний апарат, який визначає базові поняття, необхідні для адекватного регулювання проблем охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки на всіх етапах розвідки, видобутку та охорони таких корисних копалин, як нафта і газ, за рахунок використання яких значною мірою формується ступінь економічної та політичної незалежності держави.

Стан дослідження. Наукова література щодо природокористування представниками галузі екологічного права є досить дослідженою. Науковцями розглядалися різні аспекти правового забезпечення екологічної безпеки й раціонального природокористування, загальне і спеціальне природокористування, принципи користування, договори на користування природними ресурсами, використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та інше.

Представниками науки екологічного права щодо користування надрами розглядалися лише в загальному питанні щодо правового регулювання та охорони надр, надання їх поняття, а також окремі аспекти екологічного контролю та нагляду у сфері охорони надр. Науковцями екологічної галузі права щодо дослідження нафто- та газовидобування розглядалося лише правове регулювання охорони надр і навколишнього середовища під час видобування нафти і газу, питання впливу нафти та нафтопродуктів на ґрунтовий покрив, правове регулювання екологічної безпеки в сфері видобування нафти і газу, дотримання екологічної безпеки під час здійснення спеціального використання нафтогазових надр. Тому хоча окремі питання предмета дослідження розглядалися багатьма науковцями, однак учені не акцентували увагу на питанні самого поняття «вуглеводні» та наданні його визначення.

Мета. Проблеми створення легального понятійного апарату в цій сфері суспільних відносин з метою вироблення і легітимації базових понять у сфері видобування корисних копалин, зокрема вуглеводнів, і є метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу.

У Законі України «Про нафту та газ» [1] у ст. 1 міститься перелік основних термінів, що стосуються відносин у сфері геологічного вивчення, розробки, видобування, транспортування нафти і газу. Відповідно до зазначеного закону поняття термінів «нафта» і «газ» визначається як корисні копалини, що являють собою суміш вуглеводнів.

Тобто, незважаючи на те, що основні стратегічні корисні копалини нашої держави визначають як вуглеводні, законодавець у зазначеному законі не надає легаль-

ний термін для позначення загального поняття цих корисних копалин.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про трубопровідний транспорт» [2] сфера дії цього Закону поширюється на відносини в галузі трубопровідного транспорту, призначеного для транспортування вуглеводнів, хімічних продуктів, води та інших продуктів і речовин з місць їх знаходження, видобутку (промислів), виготовлення або зберігання до місць їх переробки чи споживання, перевантаження та подальшого транспортування. Отже, цей Закон регулює в тому числі і відносини, пов'язані з транспортуванням вуглеводнів, але самого визначення чи роз'яснення, що належить до вуглеводнів, у цьому Законі немає.

У Законі України «Про угоди про розподіл продукції» [3] законодавець визначення поняття «вуглеводні» також не надає. У цьому Законі у ст. 1 міститься визначення лише «нетрадиційних вуглеводнів», а саме це: газ сланцевих товщ, газ (метан) вугільних родовищ, газ центрально-басейнового типу, нафта, конденсат або інша вуглеводнева сировина, яка залягає в нетрадиційних колекторах.

У Податковому кодексі України [4] регулюються питання щодо сплати податків під час видобування вуглеводневої сировини. У пп. 14.1.35 ст. 14 міститься визначення вуглеводневої сировини, яка визначається як нафта, природний газ (у тому числі нафтовий (попутний) газ, газ (метан) вугільних родовищ, газ сланцевих товщ, газ центрально-басейнового типу, газ колекторів щільних порід), газовий конденсат, що є товарною продукцією.

Також визначення терміна «вуглеводні» відсутнє в Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до геолого-економічного вивчення ресурсів перспективних ділянок та запасів родовищ нафти і газу, затвердженої наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин при Державному комітеті України з геології і використання надр № 46 від 10.07.98 [5]. Зазначена Інструкція відповідно до п. 2 наказу Державної комісії України по запасах корисних копалин є обов'язковою для виконання суб'єктами підприємницької діяльності, що здійснюють геологорозвідувальні роботи, проектування і будівництво нафтогазодобувних підприємств.

У цій Інструкції міститься лише визначення конкретних видів вуглеводнів за їх розподілом за різними критеріями, наприклад, за ступенем їх техніко-економічного вивчення, за промисловим значенням та ін.

Відповідно до п. 1.1 Інструкції про зміст, оформлення та порядок подання в ДКЗ України матеріалів геолого-економічної оцінки родовищ нафти і газу, затвердженої Державною комісією України по запасах корисних копалин при комітеті України з питань геології та використання надр № 20 від 18.10.1999 року [6], визначається склад і зміст матеріалів з детальної геолого-економічної оцінки розвіданих родовищ (покладів) вуглеводнів і порядок подання їх на експертизу й оцінку Державною комісією України по запасах корисних копалин відповідно до ст. 45 Кодексу України про надра.

Законодавцем у зазначеній Інструкції, яка містить у назві терміни «нафта» і «газ», розкривається положення щодо оцінки вуглеводнів. Визначення терміна «вуглеводні» у зазначеній інструкції відсутнє. Водночас варто звернути увагу на те, що у тексті зазначеної Інструкції питання щодо регулювання видобування нафти і газу розкриваються через поняття регулювання видобування вуглеводнів.

Інструкцією про умови і правила провадження підприємницької діяльності (ліцензійні умови) з пошуку (розвідки) та експлуатації родовищ корисних копалин та контроль за їх дотриманням, затвердженою Ліцензійною палатою України Державного комітету України з геоло-

гії і використання надр № 33/58 від 08.04.99 р. [7], також законодавцем не передбачено надання визначення поняття «вуглеводні».

У ст. 1 Директиви 94/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про умови надання та використання дозволів на пошук, розвідування та видобуток вуглеводнів» від 30 травня 1994 року [9] передбачена термінологія для цілей цієї Директиви, але поняття «вуглеводні» знову відсутнє.

Тобто, аналізуючи вищезазначені правові акти, ми дійшли висновку, що у законодавстві України відсутнє легальне визначення поняття «вуглеводні», при цьому законодавець активно використовує зазначений термін, що на практиці може створювати ситуацію правової невизначеності та неоднозначності його застосування та різного тлумачення.

У рамках нашого дослідження варто звернутись до напрацьованих природничих наук. У хімії вуглеводні визначають як сполуки, які складаються із вуглецю і водню. Загальна формула C_nH_m [10].

Вуглеводні можуть відрізнятися між собою за будовою карбонового ланцюга. Завдяки здатності атомів карбону утворювати цикли і ланцюги різних розмірів і форм, різні типи хімічного зв'язку можливе існування величезної кількості вуглеводнів. Вуглеводні різних типів відрізняються між собою ступенем насиченості їх атомами гідрогену. А тому атоми карбону, утворюючи ланцюг, можуть зв'язуватися між собою за допомогою простих (одинарних), подвійних або потрійних зв'язків.

Залежно від хімічної будови і пов'язаних із цим властивостей вуглеводні поділяють на групи або ряди, головними серед яких є насичені вуглеводні, ненасичені вуглеводні та ароматичні [11]. У геології є розділ, який вивчає утворення та накопичення вуглеводнів у надрах Землі, з метою науково обґрунтованого прогнозу знаходження покладів нафти і газу, вибору раціонального комплексу методів їх пошуку, розвідки, підрахунку запасів та оптимального режиму розробки. Головним об'єктом вивчення геології нафти і газу є утворення та накопичення вуглеводнів. На мінеральному рівні – це бульбашки вуглеводневих газів, краплі рідких та включення твердих вуглеводнів у кристалах, а також плівки навколо мінеральних та полімінеральних зерен. На породному рівні – розсіяні вуглеводні та концентровані скупчення в окремих пластах [12].

Словник української мови «вуглеводні» визначає як органічні сполуки, що складаються з вуглецю й водню [13].

Відповідно до Нафтової енциклопедії 2003 року «нафта» розуміється як «масляниста рідина зазвичай від бурого до майже чорного кольору, що являє собою суміш вуглеводнів, поширена в осадовій оболонці Землі та утворюється разом із газоподібними вуглеводнями зазвичай на глибині понад 1,2–2 км, та є найважливішою природною копалиною і має військово-стратегічне значення» [14].

Згідно з Вебстерським словником [15], вуглеводні – це органічна сполука (така як ацетилен або бутан), яка містить лише вуглець і водень і часто зустрічається у нафті, природному газі, вугіллі та бітумі.

Отже, згідно з усіма природничими науками та вищезазначеними словниками, вуглеводні – це сполука, яка саме складається з вуглецю і водню.

Для надання поняття «вуглеводні» необхідно визначити місце розташування та територію їх знаходження.

Щодо місця розташування вуглеводнів, то відповідно до ст. 1 Закону України «Про нафту і газ» [1] нафтогазоносні надра – розташована під поверхнею суші та дном водоймищ частина Земної кори, що простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння, яка містить нафту, газ та супутні їм ком-

поненти. Також відповідно до зазначеної статті поклад нафти і газу – одиничне природне скупчення нафти і газу в надрах.

Статтею 1 Кодексу України про надра передбачено [8], що надра – це частина Земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння.

Відповідно до ч. 2 ст. 5 зазначеного Кодексу родовища корисних копалин – це нагромадження мінеральних речовин у надрах, на поверхні Землі, в джерелах вод та газів, на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання є придатними для промислового використання.

Тому, з огляду на Кодекс України про надра [8] та Закон України «Про нафту і газ» [1], очевидним є висновок, що місцем розташування вуглеводнів є надра.

Також під час визначення поняття необхідно з'ясувати право власності на конкретний об'єкт. Так, відповідно до ст. 13 Конституції України надра є виключною власністю Українського народу. Також відповідно до ст. 10 Закону України «Про нафту і газ» [1] право власності на природні ресурси нафти і газу, які знаходяться в межах території України, її територіальних вод та виключної (морської) економічної зони, належить Українському народу.

Державний фонд надр включає як ділянки надр, що використовуються, так і ділянки надр, які не залучені до використання, в тому числі континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони (ч. 2 ст. 5 Кодексу України про надра [8]).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» від 12 грудня 1994 р. № 82 [16] нафта, газ, конденсат газу належать до корисних копалин загальнодержавного значення.

Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України «Про охорону навколишнього середовища» [9] природні ресурси України є власністю українського народу, який має право на володіння, використання та розпорядження природними багатствами країни. Розпорядження природними ресурсами від імені українського народу здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування.

Тому вуглеводні як корисні копалини загальнодержавного значення є виключною власністю українського народу.

Висновок. У нормативно-правових актах нашої держави відсутнє легальне визначення таких основних стратегічних корисних копалин, як вуглеводні. У зв'язку з цим у законодавстві є також невідповідність класифікації вуглеводнів, що на практиці може створювати ситуацію правової невизначеності та неоднозначності його застосування та різного тлумачення.

Наприклад, у Законі України «Про нафту і газ» [1] та Податковому кодексі України нафта і газ – це два різні види вуглеводнів, а відповідно до підзаконних нормативно-правових актів поняття нафти включає в себе і природний газ. Проте нафта і газ – це різні види вуглеводнів, що мають свої особливості.

З огляду на вищезазначене, з точки зору формулювання предмета нашого дослідження є доречним визначити «вуглеводні» як органічні сполуки, що містять вуглець і водень, які знаходяться в надрах в межах території України, континентального шельфу та виключної морської економічної зони України, які підпадають під національний суверенітет і є виключною власністю українського народу.

Список використаної літератури:

1. Про нафту та газ : Закон України від 12 липня 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2001 № 33, ст. 1524.

2. Про трубопровідний транспорт : Закон України від 15 травня 1996 р. *Офіційний вісник України*. 1996, № 29, ст. 139.

3. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14 вересня 1998 р. *Офіційний вісник України*. 1998, № 44, ст. 391.

4. Податковий Кодекс України від 02 грудня 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011 № 13, № 13–14, № 15–16, №17, ст. 117.

5. Інструкція із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до геолого-економічного вивчення ресурсів перспективних ділянок та запасів родовищ нафти і газу, затверджена наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин при Державному комітеті України з геології і використання надр № 46 від 10.07.98.

6. Інструкція про зміст, оформлення та порядок подання в ДКЗ України матеріалів геолого-економічної оцінки родовищ нафти і газу, затверджена Державною комісією України по запасах корисних копалин при комітеті України з питань геології та використання надр № 20 від 18.10.1999 року.

7. Інструкція про умови і правила провадження підприємницької діяльності (ліцензійні умови) з пошуку (розвідки) та експлуатації родовищ корисних копалин та контроль за їх дотриманням, затверджена Ліцензійною палатою України Державного комітету України з геології і використання надр № 33/58 від 08.04.99 р.

8. Про надра : Кодекс України від 27 липня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994, № 36, ст. 340.

9. Директива 94/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про умови надання та використання дозволів на пошук, розвідування та видобуток вуглеводнів» від 30 травня 1994 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_506.

10. Деркач Ф.А. Хімія. Львів : Львівський університет, 1968. 312 с.

11. Райський А.П. Органічна хімія і екологія: В 2-х частинах. Частина I Теоретичні основи органічної хімії. Аліфатичні вуглеводні : навчальний посібник / Ганський А.П. Вінниця : ВНТУ, 2012. 120 с.

12. Баженова О.К., Бурлин Ю.К., Соколов Б.А., Хаин В.Е. Геология и геохимия нефти и газа : учебник. МГУ : «Академкнига», 2004. 416 с

13. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

14. Нефтегазовая энциклопедия : в 3 т. Москва : Московское отд. «Нефть и газ» МАИ, ОАО «ВНИИОЭНГ». 2003. Т. 2 (К–П). 380 с. С. 238–239.

15. Вебстерський словник. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.

16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» від 12 грудня 1994 р. № 82.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Діденко Анастасія Олександрівна – аспірантка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Didenko Anastasiia Oleksandrivna – Postgraduate Student at the Department of Environmental Law of Yaroslav Mudryi National Law University

anastasiadidenko7@gmail.com